

ΠΡΩΤΟΜΙΝΩΪΚΟΙ ΤΑΦΟΙ

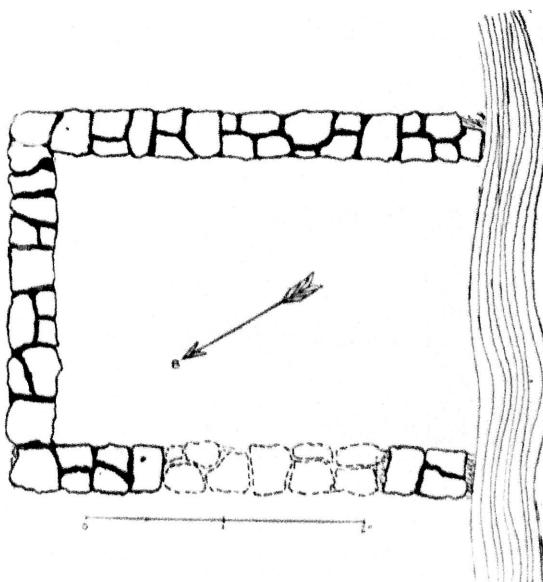
ΠΑΡΑ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΓΟΥΡΝΕΣ

ΥΠΟ ΙΩΣΗΦ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 1914 οἱ ἀδελφοὶ Ἀνδρουλάκι φυτεύοντες ἄμπελον εἰς τὸν ἀγρὸν αὐτῶν κείμενον 150 - 200 μ. πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Πεδιάδος Γούρνες, ἀνεῦρον κατὰ τὴν σκαφὴν μικρὰ πήλινα ἀγγεῖα, ἀτινα μοὶ ὑπέδειξαν κομίσαντες εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Ἀναγνωρίσας τὰ ἐπιδειχθέντα μοι ἀγγεῖα ὡς πρωτομινωϊκά, μετέβην μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἵνα ἔξερευνήσω τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως.

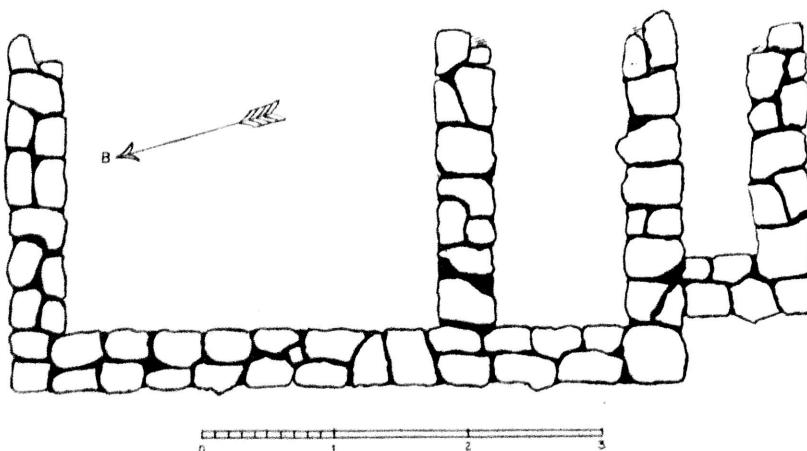
Τὸ μέρος ἔνθα εὑρέθησαν τὰ προειρημένα ἀγγεῖα κεῖται εἰς τὸ σύνορον δύο ἀγρῶν ὃν δὲ εἰς διὰ τὴν ἀπότομον ἀνύψωσιν τοῦ ἐδάφους κεῖται ἐν καὶ ἥμισυ μέτρον περίπου ὑψηλότερον τοῦ ἄλλου. Ἐν Κρήτῃ ὄνομάζεται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἡ οὕτω σχηματιζομένη ὁφρὺς «δέτης». Σκάφαντες παρὰ τὸν δέτην τοῦτον εἰς τὸν χαμηλότερον ἀγρὸν συνητήσαμεν ἀμέσως ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν πλῆθος μικρῶν ἀγγείων πρὸ πάντων χειροποιήτων κακῶς ἐσχηματισμένων καὶ δλως ἀχρωματίστων οἰνοχοῖσκων. Εἰς βάθος μόνον 0,50 συνηντήσαμεν τὸν φυσικὸν μαλακὸν βράχον, εἰχε σκαφῇ ὅμως καὶ οὗτος καὶ ἐσχηματίσθη λάκκος ἀκανονίστως ὁρθογώνιος 3,50 μ. \times 2 μ. Ὁ λάκκος πρὸς τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸν «δέτην» ἦτο φυσικὰ βαθύτερος ὅσον τὸ ὑψος τοῦ δέτου, εἰς τὴν ἀντίθετον δὲ πλευρὰν εἶχε βάθος μόλις 0,20 μ. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς περιεφράσσετο ὁ λάκκος διὰ τοιχαρίων ἐξ ἀκανονίστων χειροπληθῶν λίθων, ἀνευ συνδετηρίου πηλοῦ. Σώζονται δὲ ταῦτα εἰς ὑψος μόλις 0,20 μέχρι 0,50 καὶ εἰνε ἵκανά ἵνα μᾶς δώσωσι τὸ σχῆμα τοῦ λάκκου ἢ περιφράγματος (ἴδε εἰκ. 1)

Εἰκ. 1. Ιερὸς λάκκος.

Ἐν Κρήτῃ εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς μέχρι τοῦδε ἀνευρεθέντας πρωτομινωϊκοὺς τάφους καὶ μάλιστα εἰς τὰ πρὸς ταφὴν περιφράγματα εὑρίσκονται παρακείμενα μικρότερα περιφράγματα χρησιμεύοντα ὡς ἵερα ἄπετιθεντο τὰ προσφερόμενα τοῖς νεκροῖς, συνήθως μικρὰ πήλινα ἢ λίθινα ἀγγεῖα. Συνεπῶς ἡρώτων ἐπιμόνως τοὺς ἴδιοκτήτας τῶν πέριξ ἀγρῶν χωρικοὺς ἃν τις τούτων εὗρεν τίποτε ἀρχαῖον ἔκει πλησίον. Ὁ Ἐμμ. Λιακάκις κύριος τοῦ πρὸς βορρᾶν ὑψηλοτέρου ἀγροῦ, διηγήθη ὅτι, κατασκευάζων πρό τινων ἐτῶν «ἄλῶνι» εἰς τὸ χωράφι του εὗρε πολλὰ κόκκαλα ἀνθρώπων καὶ δίλιγα λαϊνάκια σπασμένα. Τὸ ἄλωνι τοῦτο ἀπέχει τοῦ προειρημένου λάκκου περὶ τὰ 10 μ.

Σκάψαντες ἔκει εὗρομεν τῷ ὅντι εὐθὺς ὑπὸ τὸ πάτωμα τοῦ ἄλωνιου πλῆθος ἀνθρωπίνων κοκκάλων καὶ ἀρκετὰ γαστρία. Αἱ περαιτέρω ἔρευναι ἥμῶν

Εἰκ. 2. Περίφραγμα πρωτομινωϊκῶν τάφων.

ἔδειξαν ὅτι τὰ ὄστα καὶ τὰ γαστρία περιείχοντο ἐντὸς περιφράγματος διὰ τοιχαρίων ἔηρολιθιᾶς σχήματος ὁρθογωνίου περίπου ἢ τετραγώνου. Τὸ δλον δὲ περίφραγμα διηρεῖτο εἰς τρία ἀνισαμέρη (ἴδε εἰκ. 2).

Τὰ τοιχάρια εὐ

ρίσκοντο εὐθὺς ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος καὶ ἐσφύζοντο εἰς ὕψος 0,40 - 0,60 μ. ἐνιαχοῦ δὲ μόλις ἐσφύζετο εἰς λίθος πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἄλωνιου ἦτοι πρὸς ἀνατολὰς είχον τελείως διαλυθῆ τὰ τοιχάρια καὶ ἀποκομισθῆ οἱ λίθοι. Εἰς τὸ πρώτον διαμέρισμα ἀριστερά, τὸ καὶ μεγαλύτερον ἥσαν τεθαμμένοι πολλοὶ νεκροί, περὶ τοὺς εἴκοσιν, εἰς τὸ ἐν τῷ μέσῳ διαμέρισμα περὶ τοὺς δέκα καὶ εἰς τὸ τρίτον διαμέρισμα εἰς μόνον.

Τὰ ὄστα ἥσαν τεταραγμένα καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν κατὰ ποῖον σχῆμα ἥσαν τεθαμμένοι οἱ νεκροί. Παρὰ τὰ ὄστα εὑρίσκοντο ἀραιῶς μικρὰ πήλινα ἀγγεῖα, παρ’ ἔκαστον δὲ κρανίον ἀνελλιπῶς ἐν κύπελλον.

Ἐν Κρήτῃ, ἵδιᾳ τῇ ἀνατολικῇ, ἔχουσιν ἀνευρεθῆ μέχρι τοῦδε πολλοὶ πρωτομινωϊκοὶ τάφοι καὶ νεκροπόλεις. Ἐν τούτοις παρουσιάζονται διάφοροι τρόποι ταφῆς. Ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι (Halbherr Monum. Antichi XIV σελ. 678 καὶ ἄλλοι αὐτόθι ἀδημοσίευτοι), ἐν Κουμάσα, Πορτί, Πλατάνφ (Ξανθουδίδη, ἀδημοσίευτοι), ἐν Σίβᾳ (de Sanctis, ἀδημοσίευτος) πάντες οὗτοι εἰσὶ μεγάλοι κυκλοτερεῖς

θολωτοὶ τάφοι. Ἀλλαχοῦ, ώς ἐν Παλαικάστρῳ Σητείας εἰς τὰς θέσεις «Ἐλληνικὰ» (B.S.A. XI σελ. 269. Dawkins), «τοῦ Γαλέτη ἡ Κεφάλα» (B.S.A. VIII σελ. 290. Bosanquet), οἱ νεκροὶ ἡσαν τεθαμμένοι ἐντὸς περιφραγμάτων ἐξ εὐτελῶν τοίχων, ἅτινα διεχωρίζοντο εἰς πλείονα μικρότερα διαμερίσματα. Ἀλλαχοῦ οἱ νεκροὶ εὑρέθησαν τεθαμμένοι ἐντὸς ἀβαθεστάτων σπηλαίων ἢ ὑπὸ μόλις προέχοντας βράχους· οἷον ἐν Ἀγ. Νικολάῳ (B.S.A. IX σελ. 339 Tod) Μόχλῳ (Seager, Mochlos). Εὑρέθησαν ὅμως καὶ νεκροταφεῖα πρωτομινωϊκὰ εἰς ἀμμώδεις παραλίας Γάζη (Χατζιδάκι) καὶ Παχειῷ Ἀμμῷ (Seager) ἀμφότερα ἀδημοσίευτα.

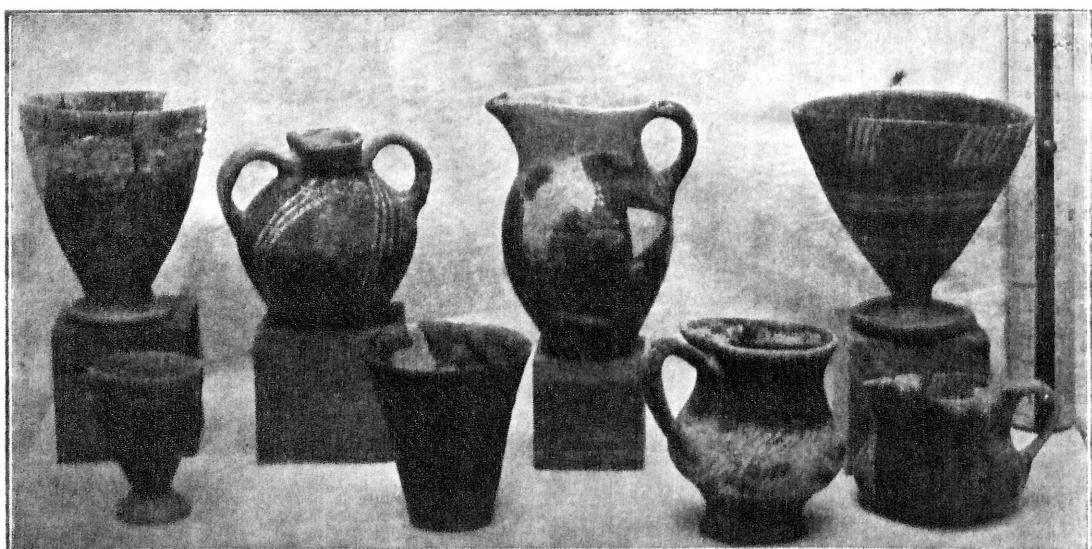

Εἰκ. 3. Ἀγγεῖα πρωτομινωϊκά.

Εἰς τὰ δύο πρῶτα εἶδη (τοὺς θολωτοὺς καὶ τὰ περιφράγματα) παρὰ τοὺς κυρίως τάφους, ἐν οἷς ἡσαν τεθαμμένοι οἱ νεκροὶ εὑρέθησαν μικρὰ κτιστὰ διαμερίσματα πλήρῃ μὲν πηλίνων ἢ καὶ ἄλλων σπανιωτέρων κτερισμάτων, ἀλλ’ οὐδέποτε περιέχοντα ὀστᾶ ἀνθρώπινα. Ἐχοησίμευον ἂρα ταῦτα ὡς εἶδος ἴερῶν πρὸς ἀπόθεσιν προσφορῶν ἀφιερουμένων τοῖς νεκροῖς. Εἰσὶ ταῦτα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἴερὰ τὰ εὑρισκόμενα παρὰ τοὺς πρωτοδυναστικοὺς τάφους τῆς Αίγυπτου Flinders Petrie R. Tombe I Dynasty, ἅτινα ἔξειλίχθησαν κατόπιν εἰς μεγαλοπρεπεῖς ναούς.

Πήλινα ἀγγεῖα. Ό «ίερὸς λάκκος» ἦτο πλήρης μικρῶν πρωτομινωϊκῶν ἀγγείων ἄτινα μόλις διεχωρίζοντο δι' ὀλίγου λεπτοτάτου χρώματος, διεισδύσαντος μεταξὺ αὐτῶν. Ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἀκέραια. Τὸ πλῆθος αὐτῶν ὅσα ἐξηγάγομεν ἡμεῖς καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ ιδιοκτῆται τῶν ἀγρῶν ἀνήρχοντο εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας. Τὰ περισσότερα ἡσαν οἴλα φαίνονται ἐν τῇ εἰκόνι 3 (κάτω ἀριστερά). Μικρὰ δηλονότι οἰνοχοῖσκαι χειροποίητοι, ἀμελῶς πεπλασμέναι ἐξ ἀκαθάρτου ωχροῦ ἀνοικτοῦ πηλοῦ, καὶ ἀχρωμάτιστοι. Εὑρέθησαν δὲ καὶ ποτηρίων θραύσματα μετὰ ἡ ἀνευ ποδός, ὅπως φαίνονται ἐπὶ τῆς εἰκόνος 4 (κατὰ τὰ δύο ἄκρα ἀνω καὶ κάτω ἀριστερὰ δύο).

Πολυάριθμοι ἐξήχθησαν ἐπίσης οἰνοχοῖσκαι ὅμοιαι τῇ ἐν τῇ εἰκόνι 3 (δεξιὰ ἀνω). Ἡσαν αὗται ἐπιμελέστερον εἰργασμέναι καὶ ἔφερον ἐπὶ τῶν ὕμιν ύπὸ τὸ

Εἰκ. 4. Ἀγγεῖα πρωτομινωϊκά.

ὅλμφος τρεῖς κηλίδας ἡ δισκάρια διὰ καστανοῦ χρώματος ἐπὶ τοῦ ξανθοῦ πηλοῦ. Τὰ ὅραιότερα ὅμως καὶ μεγαλύτερα ἀγγεῖα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν περιφραγμάτων ἀναμμὲς μετὰ τῶν ὁστῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων καὶ ἐκ τῶν λεπτοτάτων ἀκόμη εἶναι χειροποίητα, ὀλίγιστα δὲ μόνον ἔχουσιν ἔχη τροχοῦ. Τινὰ τούτουν, ὡς τὰ ἑκατέρωθεν τῆς πρώτης σειρᾶς τῆς εἰκόνος 4 κύπελλα, ἔχουσι λεπτότατα τὰ τοιχώματα καὶ πολύχρωμον διακόσμησιν.

Τὸ δεύτερον τῆς κατωτάτης σειρᾶς τῆς εἰκόνος 3 εἶναι ἐκ στεατίτου φαιοῦ καὶ λευκοῦ. Ἐν τοῖς τάφοις εὑρέθησαν ψῆφοι περιδεραίου ἐξ ὑελώδους μάζης, πέντε σφραγίδες ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ δύο ἐκ λευκοῦ στεατίτου, ὡς καὶ μία πηλίνη κόρη ὅμοιάζουσα πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ Ηέτσοφα-Σητείας B.S.A. IX πίν. VIII. Εὑρέθησαν ὠσαύτως καὶ ὅστρακα τρίτωνος (Triton Dolium).

Λαξευτοὶ ὑστερομινωῖκοὶ τάφοι. Ὄλιγα μέτρα μακρὰν τῶν προειρημένων τάφων ἀνεκαλύψαμεν ἔνα τάφον λαξευτὸν ἔχοντα πρὸ αὐτοῦ μακρὸν δρόμον. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δρόμου μέχρι τῆς θύρας τοῦ τάφου μετροῦνται δέκα μέτρα καὶ ἡμισυ. Προχωρῶν δρόμος πρὸς τὴν θύραν ταπεινοῦται πολὺ σχηματίζων λίαν κεκλιμένον ἐπίπεδον, ὅπερ διακόπτεται ὑπὸ τεσσάρων βαθμίδων, οὕτω ὡςτε πρὸ τῆς θύρας ἔχει ἥδη ἀποκτήσει βάθος 5,50 μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος.

Πρὸ τῆς θύρας τοῦ τάφου εὑρομενόν γάρ τοι λάκκον δρόμον καὶ ἐν αὐτῷ λάρνακα πηλίνην περιέχουσαν σκελετόν. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ὑπῆρχον τρεῖς λάρνακες πήλιναι, ἐν ἕκαστῃ δὲ τούτων εἰς σκελετός. Ἡτο δρόμος δ τάφος σεσυλημένος παλαιόθεν: διότι εὑρομενοὶ τοὺς λίθους, οἵτινες ἀπέφρασσον τὴν θύραν διεσπαρμένους εἰς τὸν δρόμον, τὴν μίαν λάρνακα τεθραυσμένην ἐπίτηδες εἰς τεμάχια, ἀτινα καὶ ἔξεβλήθησαν ἐκτὸς τοῦ τάφου, τῆς ἀλληλούχου λάρνακος τὸ κάλυμμα εἰχε διφθῇ πρὸ αὐτῆς, τῆς δὲ τρίτης τὸ κάλυμμα εὑρέθη ἔξω τοῦ τάφου εἰς τὸν δρόμον.

Τὰ εὑρήματα φυσικὰ ἥσαν ἐλάχιστα, εἰς ὀραῖος φευδόστομος ἀμφορεὺς καὶ θραύσματα ὑστερομινωῖκῶν ἢ ὀψίμων μηκυναῖκῶν ἀγγείων, ψῆφοι τινὲς περιδεραίους ἢ οὐδέποτε μάζης καὶ τρεῖς γαλόπετραι.

Ἐρευνήσαντες παρὰ τὸν τάφον τοῦτον εὑρομενοὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου τεσσάρων ἀλλων ὁμοίων τάφων, οὓς θὰ ἔξερευνήσωμεν ἵστως ἐφέτος.

Πρὸς τὴν θάλασσαν μακρὰν τῆς νεκροπόλεως περὶ τὸ χιλιόμετρον ἀνεκαλύφθησαν ἵχνη οἰκίας γεωμετρικῶν χρόνων ὡς μαρτυροῦσιν θραύσματα ἀγγείων καὶ πίθων γεωμετρικῶν, εὑρεθέντα ἐντὸς αὐτῆς.

Παρετηρήσαμεν δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πέριξ ἀγρῶν θραύσματα ἀγγείων μεσομινωῖκῶν καὶ ὑστερομινωῖκῶν ἢ ὅτι προσεχεῖς ἔρευναι θὰ φέρωσιν εἰς φῶς καὶ ἄλλον μινωῖκὸν συνοικισμόν.